

Presenterat på VITS Höstseminarium, 28-29/9 1993, Institutionen
för datavetenskap, Universitetet i Linköping

VÄLGRUNDAD METODUTVECKLING

av
Göran Goldkuhl
Forskningsgruppen VITS
Institutionen för datavetenskap
Universitetet i Linköping
581 83 Linköping
tel 013-28 10 00
fax 013-14 22 31

Sammanfattning: Rapporten behandlar frågeställningen hur man utvecklar goda metoder. Detta har stor relevans för området informationssystemutveckling, där olika typer av metoder utvecklas, studeras och brukas; men även inom många andra områden spelar metoder en stor roll.

Rapporten behandlar metodbegreppet - metoders existens, innehåll, uppkomst och användning. Metodbegreppet relateras till andra kunskapsformer, som förklaringar, värden, kategorier, perspektiv och empiribeskrivningar. En utredning om vad som bör menas med välgrundad kunskap utförs. Detta leder fram till ett vidgat rationalitetsbegrepp: Argumentativ rationalitet. Olika processer att grunda metoder i relation till andra kunskapsformer beskrivs. Välgrundad metodutveckling definieras som ett arbete där fokus växlar mellan metod, teori och empiri samt mellan design och prövning. Rapporten avslutas med en sammanfattande analys av metodstudier som vetenskaplig utveckling.

Rapporten är framställd som resultat från forskningsprojekten

Förändringsanalys - från empiri till vidareutvecklad teori och metodik, som bedrivs med stöd från Filosofiska Fakulteten, Universitetet i Linköping,

CASE-verktyg och metodstöd - situationell analys och utveckling (CATMANDO), som bedrivs med stöd från NUTEK.

Innehåll

	<i>Sida</i>
1 INLEDNING	1
2 VAD ÄR METODER?	3
2.1 Hur finns metoder?	3
2.2 Vad består metoder av?	4
2.3 Hur uppstår metoder?	5
2.4 Hur används metoder?	6
3 METOD SOM KUNSKAPSFORM	8
3.1 Metoder som råd och tillhörande giltighetsanspråk	8
3.2 Sanning, adekvans och kategoriell kunskap	9
3.3 Kategoriell kunskap i metoder	10
3.4 Metoder och förklaringskunskap	10
3.5 Metoder och värdekunskap	13
3.6 Metoder och andra kunskapsformer - en sammanfattning	14
4 VÄLGRUNDAD KUNSKAP	17
4.1 Ställningstaganden, antaganden och skäl	17
4.2 Argumentativ rationalitet	18
5 ATT SKAPA VÄLGRUNDADE METODER	20
5.1 Olika grundningsprocesser	20
5.2 Välgrundad metodutveckling - en fokusväxlande process	23
5.3 Metodstudier som forskning	25
REFERENSER	27

1 Inledning

Inom ämnesområdet informationssystem (ADB, systemutveckling) spelar metoder en stor roll. Inom praktikområdet arbete med informationssystem (IS) används metoder i syfte att förbättra bl a utvecklings- och utvärderingprocesser. Inom IS-vetenskapen studeras metoder på olika sätt. Man studerar dels befintliga metoder och dels utvecklar man nya metoder. Att utveckla metoder; är det forskning? Är det inte att karaktärisera som "upppfinningsverksamhet" och utvecklingsarbete? Och om man ser det så - och utgår från en "klassisk vetenskapssyn" som sätter förklaringskunskap i centrum - kanske man kan ställa sig tveksam till att betrakta metodutveckling som forskningsarbete.

Mina huvudsakliga bevekelsegrunder för att skriva denna rapport är inte att avgöra om metodutveckling är forskning. Jag menar att den frågan är sekundär. För mig är de primära frågorna:

- Vad är bra metoder?
- Och hur vet man det?
- Hur utvecklar man bra metoder?

Genom att försöka svara på dessa frågor så kan jag också ge svar på den sekundära frågan hur metodutveckling kan betraktas som vetenskaplig kunskapsutveckling. Mitt svar på denna sekundära fråga är (vilket framgår i kapitel 4 nedan) att metodutveckling som genomförs på ett välgrundat sätt bör ses som en form av vetenskaplig kunskapsutveckling.

Min primära utgångspunkt är att söka utreda om och hur metodutveckling kan vara välgrundad. I denna utredning måste jag undersöka vad metoder är och dess relationer till andra kunskapsformer som förklaringar, kategorier, värden samt också dess relationer till handlande och empiri. Jag behöver också utreda vad som kan menas med välgrundad. Denna utredning sker i en fenomenologisk och rekonstruktiv anda, som också kännetecknar den kunskapssyn som jag argumenterar för i denna rapport.

Jag har sysslat med metodforskning i 20 år (sedan 1973). I min doktorsavhandling (Goldkuhl, 1980a) sammanfattade jag flera års metodstudier kring informationsanalys (IA) enligt ISAC. Jag hade ägnat mig åt både att vidareutveckla IA/ISAC-metoden och att studera dess användning empiriskt. I avhandlingen var jag tvungen att argumentera för att mitt arbete var vetenskapligt. Jag gjorde bl a en utredning om sambandet mellan metodföreskifter och förklaringsatser (se även Goldkuhl, 1979). I här föreliggande rapport återkommer jag till dessa analyser. En viktig del i min tidigare argumentation om metodstudier som forskning (Goldkuhl, 1980) var att ha en växelverkan mellan metodutveckling och empiriskt arbete. Dessa principer har jag även tillämpat i min senare forskning. Nilsson (1991) refererar till dessa principer som han också tillämpat i sin utveckling av SIV-metoden och i sin avhandling (ibid).

Detta betyder alltså att jag i denna rapport återkommer till en fråga som jag tidigare har intresserat mig för och behandlat.

Jag återvänder till denna fråga bl a därför att vi i forskningsgruppen VITS ägnar oss åt omfattande metodforskning. Det är i detta forskningsarbete viktigt att klargöra vad som är goda metoder och vad som är god metodutveckling. Jag försöker genom denna tematiska utredning klargöra vissa viktiga förutsättningar för metodstudier.

Mitt intresse för frågeställningen "hur sker metodutveckling välgrundat?" har sin utgångspunkt i arbete kring systemutvecklingsmetoder. Jag vill dock hävda att min behandling av dessa frågor har ett betydligt mer generellt värde. Jag exemplifierar med och utgår från systemutvecklingsmetoder, men eftersom jag försöker föra diskussionen på en generell kunskapsteoretisk nivå, så är det jag säger i denna rapport av intresse för personer som arbetar med metoder inom flera andra områden. Rapporten bör vara av intresse för personer som funderar över frågor som

- Hur forskar man om metoder?
- Kan en metod vara ett vetenskapligt resultat?
- Hur legitimerar man metoder?
- Vad är sambandet mellan metod och teori?

2 Vad är metoder?

Vad är metoder för företeelse? Med metod menas ett föreskrivet tillvägagångssätt (se t ex Marc-Wogau, 1984). Metoder är vägledande kunskap. I min utredning av metodbegreppet kommer jag analysera metoders

- existens
- innehåll
- uppkomst
- användning

I nästa kapitel kommer jag utreda metod som kunskapsform och därmed dess relation till andra kunskapsformer.

2.1 HUR FINNS METODER?

Metod är en social företeelse och som sådan finns den normalt på olika nivåer. Metod är inget fysiskt objekt. "som man kan ta på". Föreskrift är alltså något som människor följer och därmed ett fenomen av både subjektiv/inre och yttre karaktär (Berger & Luckmann, 1979; Goldkuhl 1990). Jag definierar att metoder kan förekomma på följande nivåer:

- subjektiv nivå i form av kunnande (såväl kunskap som förmåga)
- intersubjektiv nivå; dvs flera personers likartade kunnande
- språklig nivå i form av uttryckta metodbeskrivningar
- handlingsnivå i form av metodföljande handlingar
- konsekvensnivå i form av materialiserade effekter av metodföljande handlingar.

Till dessa generella nivåer kan man lägga två ytterligare nivåer som kan gälla när metoder implementeras i artefakter (t ex datorer). Systemutvecklingsmetoder kan ju nu för tiden delvis implementeras i sk CASE-verktyg (se Goldkuhl, 1991 om samband mellan metoder och CASE-verktyg). Om man implementerar en metod i en artefakt (typ CASE-verktyg) så kommer dess metodregler att ges en särskild språklig uttrycksform (dvs ett specialfall av den språkliga nivån från ovan). Dessa metodregler kommer att finnas uttryckta i programvaran och därmed ha en instruktiv karaktär (som all programvara har). En skriven metodbeskrivning (t ex metodhandbok) som vänder sig till människor har givetvis också en instruktiv karaktär. Det bör bli en vara syftet med metodbeskrivning att stödja och underlätta för metodanvändare att följa metoden. När man implementerar metoder i datorverktyg (borde kanske kallas "methodware") så får man dock en annan relation. Den datorimplementerade instruktion har en direkt generativ förmåga (som alltså metodhandboken givetvis saknar). Detta innebär att datorn utför exakt de instruktioner som finns i programvaran. Människor har i princip alltid möjlighet att på olika sätt förhålla sig till de skrivna metodreglerna. Man kan välja att följa dem på eller att inte följa dem eller att i handling modifiera aktuella metodregler. Dessa möjligheter finns alltid även om valet kan anses som inskränkt genom andra föreskrifter; mer eller mindre "legala" föreskrifter att följa metodföreskrifterna.

Det är också viktigt att skilja på de metodföljande operationerna i datorn från människors metodföljande handlingar. I mänskligt handlande finns alltid tolkning, medvetande och intentionalitet (Goldkuhl 1990). Detta saknas i datorers exekvering av operationer. Datorer följer "blint" instruktioner i programvaran i enlighet med gjord konstruktion av utrustningen. Förutom ovanstående fem nivåer kan man således lägga till följande två nivåer när man har att göra med implementerade metoder i artefakter:

- instruktiv-generativ nivå
- operationell-utförande nivå.

Det kan i många sammanhang vara viktigt att vara klar över vilken/vilka nivå/er som avses när man talar om metoder.

2.2 VAD BESTÅR METODER AV?

Metoder är således föreskrifter för mänskligt handlande. De innehåller riktlinjer; och har därmed en normativ funktion. Metoder talar om hur man bör handla. De är vägledningar. I Goldkuhl (1991) finns en analys av metodbegreppet inom systemutveckling. En systemutvecklingsmetod sägs bestå av tre integrerade delar:

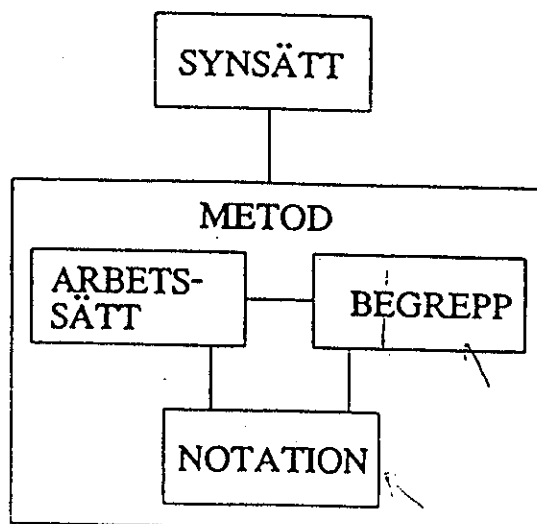
- arbetssätt
- begrepp
- notation

Arbetssätt definieras (i detta sammanhang) som vilka typer av frågor som bör ställas. Med notation avses regler för beskrivning och dokumentation. Begrepp ingår egentligen i både arbetssätt och notation. Begrepp är de kategorier som ingår arbetssättets typfrågor. T ex inom en metod för problemanalys kan man ställa typfrågan: "Vad orsakas det här problemet av?" (Goldkuhl & Röstlinger, 1988). Detta föreskrivna arbetssätt bygger på/innehåller kategorier som problem och orsak. Svaret på frågan kan dokumenteras på speciellt sätt enligt metodens notation. Man kan dokumentera problem och (problem)orsaker i Problemgrafer (ibid). En notation består av (se Goldkuhl, 1991) regler för :

- uttrycksform
- semantik
- syntax

Semantik innebär att man talar om vilka typer av beskrivningsobjekt är "tillåtna" inom notationens ram. Detta innebär regler för vilka kategorier som ska användas. För att fortsätta exemplet så beskrivs alltså kategorierna problem, problemorsaker och problemeffekter i Problemgrafer.

Metoder bygger på något synsätt som är mer eller mindre explicit. Detta synsätt (perspektiv) ska komma till uttryck när man använder metoden. Se figur 2.1 för en illustration av metod och synsätt.

Figur 2.1 Metodens innehåll och kunskapsgrund

I Goldkuhl (1991) inför jag begreppet normativ konceptualisering om metoder. Det innebär att metoden med sina begrepp (som finns i arbetssätt och notation) styr och riktar vår uppmärksamhet. Se även Molander (1993) om styrd uppmärksamhet.

2.3 HUR UPPSTÅR METODER?

När man talar om metoder i sammanhanget metodutveckling och metodforskning så är det naturligt att se dem som resultat av medvetna planerade åtgärder. Några forskare har upptäckt ett metodbehov och tillgodoser det genom att utveckla en särskild metod. Detta är dock inte det enda sättet som metoder utvecklas på. Metoder kan också uppstå genom framgångsrik praxis. Detta har jag tidigare beskrivit i Goldkuhl (1980b). Jag har där baserat analysen på Berger & Luckmanns (1979) fenomenologiska kunskapssociologi. Mänskliga handlingar som upprepas kan bli vanemässiga. När sådana handlingar sedan utförs av flera människor på likartat sätt övergår de till att bli institutionaliserade. Detta innebär att de görs till typhandlingar som tjänar som föreskrift inför framtida handlingar. Sociala institutioner har en normativ karaktär. Framgångsrika arbetssätt som upprepas och som behåller sin framgångsgrad tenderar att institutionaliseras till DET LÄMPLIGA ARBETSÄTTET och därmed bli en informellt skapad metod. Sådana metoder är alltså framsprungna ur kontinuerlig praxis.

Metoder kan alltså utvecklas på två olika sätt. Metoder kan vara resultat av vanemässig praxis eller medvetet designade riktlinjer. En medveten metoddesign innebär utveckling genom "reflektion". Uppkomst genom vanemässig praxis innebär utveckling genom "handling". Den goda metodutvecklingen - vilket jag kommer till senare i kap 5 - bör innebära att dessa två vägar kombineras.

Metoder kan givetvis vara helt individuella "arbetsredskap", men som sådana utgör de en potentiell social institution. Det är när flera människor använder en viss metod som den blir en social institution. För att metoder ska användas kollektivt måste de alltså bli socialt institutionaliserade. Detta gäller oberoende av deras ursprungssätt; vare sig de utvecklats genom framgångsrik individuell praxis eller en avskild planerad metodutveckling. För att metoder ska bli institutionaliserade krävs att de internaliseras i människors medvetande och följs i konkret i handlande (ibid).

2.4 HUR ANVÄNDS METODER?

Metoder ska ge vägledning för handlande. Metoder används då deras föreskrifter följs; men inte nödvändigtvis "till punkt och pricka".

Metoder är kunskap på en generell nivå, men som ska användas i specifika situationer. Det är inte alltid säkert att den generella regeln är helt applicerbar där.

Metoder har skapats för att föra vidare kunnande mellan olika specifika situationer. En metod ska hjälpa oss att hantera likartade situationer. Man ska inte varje gång behöva fundera på hur man ska attackera uppgiften. Metoden som social institution underlättar arbetet genom att vi slipper "uppfinna hjulet" på nytt varje gång (Berger & Luckmann, 1979). Samtidigt finns alltid risken att metoden inte är helt adekvat för den aktuella problemlösningssituationen. När det gäller metodanvändning finns ofta en spänning mellan den allmänna metodregeln de speciella egenskaper som ligger i den aktuella situationen.

Praktisk problemlösning får inte reduceras till mekaniskt utnyttjande av generell kunskap. Praktikers problemlösningssituationer kännetecknas ofta av

- komplexitet
- vaghet
- osäkerhet
- instabilitet
- situationsvariation
- säregenhet
- värdekonflikter.

Se t ex Schön (1983), Goldkuhl (1992a) och Molander (1993).

Det är alltså i sådana komplexa situationer som generella metoder ofta används.

Metoder kan ses som idealtypiska beskrivningar av ett tänkt arbetssätt. När metoden sedan används i praktiska situationer omsätts detta metodkunnande i konkreta handlingar som för att vara framgångsrika måste vara anpassade till situationens krav. Den generella metodföreskriften översätts till en behovsanpassad handling i en specifik situation. Den kompetenta metodbrukaren ser metoder som förslag till handlingar samt ser sig ansvarig för handlingarna och kan därför modifiera dem dynamiskt i en användningssituation.

Det kompetenta metodbrukandet kännetecknas av situationsanpassning. Metoddelar väljs ut och eventuellt modifieras kontinuerligt utifrån de behov som uppstår i en komplex problemlösningssituation. Det är inte alltid som metodanvändningen är "renlärig" och idealtypisk utan snarare så innebär ofta metodanvändning att människor modifierar, ersätter, kompletterar, omstrukturerar och avviker från metoder.

Även om metodanvändning ibland avviker från en idealtypisk nivå så har givetvis ofta metodbaserade handlingar konstruktiva och avsedda effekter på problemlösningssprocessen.

3 Metod som kunskapsform

Metoder är kunskap. Som kunskap har metoder relationer till andra kunskapsformer. (För en översikt över olika kunskapsformer se Goldkuhl, 1992b). När jag använder begreppet kunskapsform (kunskapstyp, kunskapskaraktär) så fokuserar jag kunskapens användning och kommunikativa karaktär. *Kunskap brukas och kunskap kommuniceras.*

Vid alla kunskapsakter finns implicita, oreflekterade och omedvetna förutsättningar. Detta brukar ofta ges benämning "tyst" kunskap; se t ex Wittgenstein (1978), Polanyi (1958), Göranson (1983), Molander (1993). Tysta förutsättningar av sådant slag kan åtminstone delvis göras till föremål för tematisering, rekonstruktion och artikulering; Habermas (1990), Törnebohm (1976), Lindholm (1979). Även om det finns tysta delar i människors kunskap, så innebär en fokusering på något som kunskap, att detta potentiellt kan begripliggöras. Dvs att det är möjligt att språkligt beskriva detta och därmed göra det tillgängligt för andra. Kunskap är således, i ett sådant perspektiv, innehåll i människors medvetande som kan begripliggöras och tillgängliggöras för andra. Jag menar att denna kunskap-syn är en förenlig med ett erkännande av tysta förutsättningar för människors kunskapsbildning.

3.1 METODER SOM RÅD OCH TILLHÖRANDE GILTIGHETSANSPRÅK

Vad är metoder för slags begripliggörande och tillgängliggörande? Metoder kan ses som råd; som råd för mänskligt handlande. Metoder är redogörelser för hur människor bör handla i någon viss typ av situation.

Genom att beskriva det på detta sätt blir kunskapens kommunikations- och bruksdimensioner väl synliga. Metoder kan ses som ett sägande och ett görande.

Vad innebär det ur kunskapsteoretisk synvinkel att säga att metoder är råd och föreskrifter? Att säga "analysera orsaker till problem" (som ett råd), vad innebär det som tillgängliggörande kunskap? Är det en utsaga (uttryckt kunskap) som vi bör diskutera om den är sann eller falsk? Metoder som råd är varken sanna eller falska. Dess karaktär som råd gör att de ligger bortom dimensionen sant eller falskt. En metod är inte sann. Den är däremot mer eller mindre lämplig att följa. Den leder i användning till mer eller mindre framgångsrika konsekvenser.

För all kommunikation kan man resa olika *giltighetsanspråk* (Habermas, 1990). För påståenden gäller givetvis sanning som giltighetsanspråk, men för metoder är det således ett annat giltighetsanspråk som gäller: Dess avsedda resultat vid användning.

Man kan således inte säga att "metoden X är sann". Däremot kan man säga att det är sant att "metoden X leder till goda resultat". Metoder i sig är inte sanna, däremot kan man göra

olika utsagor om metoder, där dessa utsagor kan vara mer eller mindre sanna. mer om detta nedan i avs 3.3.

3.2 SANNING, ADEKVANS OCH KATEGORIELL KUNSKAP

Sanningsbegreppet är ett inom vetenskapen problematiskt och problematiserat begrepp. Här är inte platsen att göra någon mer omfattande behandling och vidare problematisering av detta begrepp. Bara några kortfattade kommentarer behöver göras som underlag för den fortsatta diskussionen. Jag ser sanning inom vetenskapen (och därmed gällande vetenskapliga teorier och kunskaper) som härlett från sanning som ett vardagligt begrepp. Som sådant är det ett "praktiskt" begrepp som behövs för att avgöra om man kan lita på det som sägs.

Satsen "Anders kom för sent hem igår" kan bedömas utifrån sitt sanningsvärde. Denna sats bygger på iakttagelser och därmed kunskap om när personen Anders kom hem. Men den bygger också på någon (potentiellt intersubjektiv) uppfattning vad försent innebär i det aktuella fallet. Vid vilken tidpunkt inträffar "försent"? Den bygger på en ytterligare förutsättning att det är adekvat att tala om försening i det aktuella fallet. Försening kan vara "definierad" utifrån en överenskommelse mellan två personer eller som en beordran från en person eller något annat (t ex i relation till närvaro vid någon speciell situation i hemmet). Denna sats (och dess sanningsvärde) bygger alltså på ett antal både allmänna och specifika konventioner och uppfattningar. Den bygger på allmänna förutsättningar om språk, begreppsbyggnad och kommunikation.

Låt mig ta annat exempel; satsen "Det är varmt ute". Hur gör vi för att bedöma dess sanning? "Varmt" är ett (i likhet med många andra) relativt begrepp. För mig är det kanske adekvat att säga att "det är varmt". För en annan person skulle det kanske vara mer adekvat att säga att "det är hett". För en person som kände sig frusen kanske det låg närmare tillhands att säga "det är svalt i vinden". I alla beskrivningar finns det karaktäriserande inslag. Vi använder ord för att karaktärisera världen; Malmberg (1973), Goldkuhl (1990).

Det är i många fall snarare fråga om grad av adekvans i beskrivningen än ett absolut sanningsavgörande. Att i många situationer tala om adekvans istället för sanning bör inte innebära att man blir utlämnad till godtyckliga resonemang. För att avgöra adekvans kan och bör man formulera olika kriterier för användning. Jag menar att adekvans alltid finns som ett grundläggande kriterium för giltighet för alla utsagor. Dvs de begrepp (och de ord) som används måste bedömas som adekvata för att användas i den aktuella satsen och för att uttrycka/ beskriva det som avses. Den kategoriella kunskapen (dvs våra begrepp, kategorier) är i viss mening det som "kommer först". Det är den kategoriella kunskapen som annan kunskap är uppbyggd av. Det är kategorier/ord som är byggstenar i våra satser; vare sig de är påståenden, förklaringar, definitioner, föreskrifter eller någon annan typ utsaga.

3.3 KATEGORIELL KUNSKAP I METODER

Detta innebär att adekvans är ett viktigt kriterium för metoder. Metoder är som sagt uppbyggda av kategorier; se avsnitt 2.2 ovan. En bedömning av metoder bör inrymma en värdering av de kategorier som metoden är uppbyggd av.

Metoder innebär ett visst *begreppsliggörande* av världen. Metodens kategorier (t ex problem, orsaker, effekter) ger ett visst sätt att orientera sig på. De ger ett sätt att bilda kunskap på. Kategorier styr vårt frågande och därmed även vårt svarande på dessa frågor. Frågar vi om problem så riktar vi vår uppmärksamhet på sådant som kan ses som problem. Vi svarar genom att beskriva företeelser som samtidigt definieras som problem.

Nu är metodens kategorier inte bara ett sätt att avgränsa och dela in fenomen i verkligheten. Metodens kategorier innebär helt enkelt sätt att se på verkligheten. Låt mig exemplifiera med begreppet informationssystem. Det är naturligen ett begrepp som används i många metoder för systemutveckling. Man kan dock karaktärisera denna företeelse på väsentligt olika sätt. Informationssystem kan definieras med primärt datalogiska och tekniska begrepp. Man kan som i ett datadrivet tänkande se informationssystemet som avspeglning av verkligheten (t ex Sundgren, 1992). Man kan också välja att se informationssystem som "kommunikativt handlande i ett formellt verksamhetspråk" såsom det görs i humaninfologisk teori (Goldkuhl, 1992c, 1993). Dessa olika definitioner kommer att förverkligas genom metoder på väsentligt olika sätt. Dvs metoder kommer att se väsentligt olika ut beroende på vilken definition som de baseras på.

Kategorier är som sagt inte bara avgränsningar av fenomen utan de är också genom sina definitioner olika sätt att karaktärisera och därmed se på fenomenen. Dessa sätt att se fenomen har ofta en grund i olika grundläggande värderingar. T ex den humaninfologiska definitionen av informationssystem bygger på en grundläggande värdering att framhäva informationssystemens mänskliga ursprung och användning. Metoder är alltså inte värdefria företeelser. Jag återkommer till metoder och värdekunskap nedan; särskilt i avsnitt 3.5.

När jag talar om kategoriell kunskap så avser jag alltså kategorier och precisering av dessa kategorier i form av definitioner.

3.4 METODER OCH FÖRKLARINGSKUNSKAP

Inom klassisk vetenskap har förklaringskunskap spelat en central roll. I många fall har man t o m uppfattat förklaringar av kausal karaktär som den primära och egentliga vetenskapliga kunskapen.

Teorier av förklaringskaraktär byggs upp av satser som beskriver *orsak-effekt-förhållanden*. Man beskriver att något (en orsak) påverkar något annat (en effekt) på något visst sätt. Man förklarar en företeelse (en effekt) med hänvisning

till dess orsak(er). Man beskriver detta ofta i satser av hypotes-karaktär:

Om orsak
Så effekt

Orsaksbegreppet är ett annat inom vetenskapen problematiskt och problematiserat begrepp. Här är inte heller platsen att göra någon mer omfattande behandling och vidare problematisering av detta begrepp. Jag hänvisar bara till den omfattande litteratur (se t ex Hughes & Månsson, 1988) som invänder mot ett deterministiskt orsaksbegrepp inom samhällsvetenskap. Det finns argument att ersätta det naturvetenskapliga orsaksbegreppet inom samhällsvetenskap med ett intentionalistiskt förklaringsbegrepp (t ex von Wright, 1971). Sjävklart fyller intentionalistiska förklaringar (med hänvisning till aktörers avsikter) en viktig roll inom samhällsvetenskap. Men jag finner det alltför begränsat att låta detta vara den enda acceptabla formen av samhällsvetenskapliga förklaringar.

Inom samhällsvetenskap vill vi givetvis beskriva och förklara påverkan. Påverkan innebär att det finns påverkande faktorer och påverkade faktorer. I samhällsvetenskapliga förklaringar försöker vi beskriva dessa samband. Jag väljer att använda begreppen förutsättning (påverkande faktorer) och resultat (påverkade faktorer). Detta gör jag för undvika deterministiska konnotationer som är olämpligt i samhällsvetenskapliga sammanhang. Förutsättning är ett mer generellt begrepp än orsak.

I fortsättning använder jag alltså följande terminologi för förklaringsatser:

Om förutsättning
Så resultat

Jag har tidigare (Goldkuhl 1979, 1980a) försökt reda ut sambandet mellan förklaringar och metodföreskrifter. Jag återkommer här till den analysen. Finns det något samband mellan förklaringar och metodföreskrifter och hur är det i så fall? Jag har identifierat ett principiellt förhållande som beskrivs nedan.

Jag inför begreppet normativ sats (ibid). En normativ sats innehåller en metodföreskrift, dvs det har en normativ vägledande karaktär. En normativ sats innehåller beskrivningar över anvisningar som man bör följa för att uppnå något visst mål. En normativ sats kan skrivas på formen:

Om mål
Så metodföreskrift

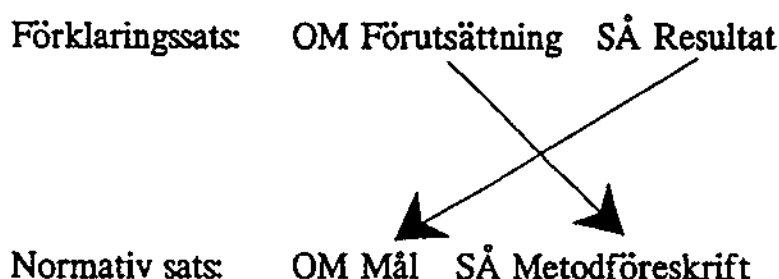
Jag ger ett exempel för att förtydliga (Goldkuhl & Röstlinger, 1988):

Om man vill etablera en god problemförståelse inför beslut om förändringar
Så bör man analysera problem och dess orsaker och effekter.

Detta exempel på sats är alltså av normativ karaktär, och inte av förklaringskaraktär. Den bygger emellertid på underförstådd påverkanrelation: En viss typ av analys kan leda till viss typ av förståelse. Man kan säga att den normativa satsen bygger på (eller kan omformuleras till) en förklarings-sats. En aktuell förklarings-sats skulle kunna låta så här:

Om man analyserar problem och dess orsaker och effekter
Så kan man etablera en god problemförståelse inför beslut om förändringar

Detta innebär att det råder ett väldefinierat förhållande mellan normativa satser och förklarings-satser. Om resultat i förklarings-satsen (dvs dess så-led) är ett önskvärt mål, så kan man omformulera dess förutsättningsdel (om-ledet) till en handlingsföreskrift. Man erhåller då en normativ sats som är en invers av förklarings-satsen; se figur 3.1.

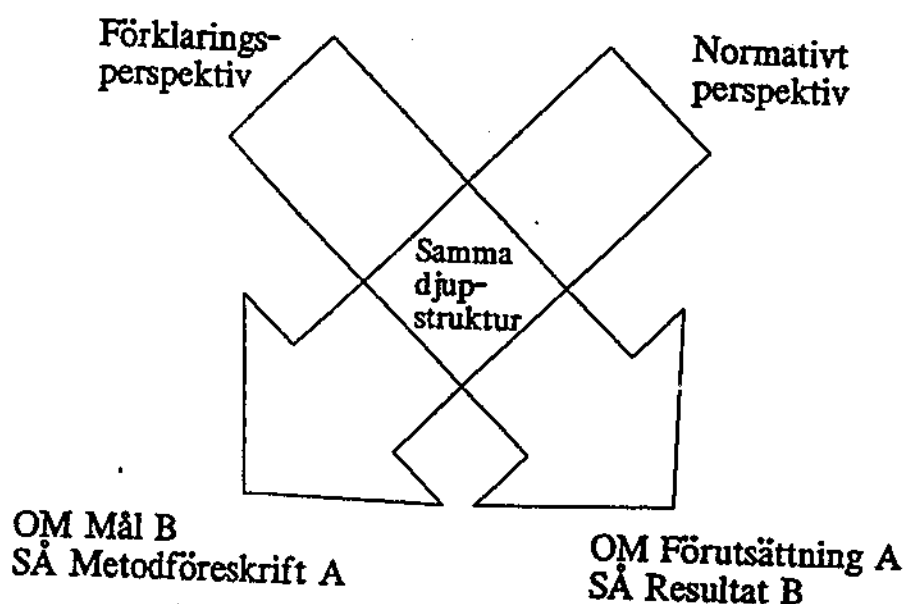
Figur 3.1 Relation mellan förklarings-sats och normativ sats I

Vad innebär det att en normativ sats är inversen av en förklarings-sats? Från logisk synvinkel är det viktigt att skilja på satserna "Om A Så B" och "Om B Så A". Om satserna uttrycker påverkan (kausalitet) så innebär det att det råder en ömsesidig påverkan. Detta är en annan situation än om den första är en förklarings-sats och den andra en normativ sats:

Om A Så B (förklaring)
Om B Så A (vägledning)

Dessa två satser uttrycker "samma sak", men från olika perspektiv. De har samma djupstruktur, men har olika ytstruktur (Lyons, 1973). Se figur 3.2 för ytterligare illustration.

Jag har här beskrivit ett principiellt logiskt förhållande mellan dessa två olika satstyper. Jag vill dock betona att det är viktigt att inte behandla samband mellan dessa kunskapsformer på ett mekaniskt sätt. Dessutom innebär alltid metodföreskrifter och normativa satser abstraktioner och generaliseringar, och som sådana måste de alltid situationsanpassas i den konkreta brukssituationen (enligt beskrivning ovan i avsnitt 2.4). Praktiskt omsättande av metodföreskrifter i komplexa förändringssituationer innebär vanligen en dynamisk anpassning mellan handlingar och mål.

Figur 3.2 Relation mellan förklaringsats och normativ sats II

3:5 METODER OCH VÄRDEKUNSKAP

Metoder har som synes en tydlig relation till förklaringskunskap. Detta är självklart då metoder ska leda till resultat. I avs 3.1 beskrevs att de giltighetsanspråk som reses angående metoder är att de ska förväntas vara effektiva i användning. Detta innebär alltså att användning av metoden (=det specifika handlandet) ska leda till vissa resultat. Det är ju just detta som uttrycks i förklaringsattsor: En påverkansrelation.

Vad som dessutom är klart är att metod som råd - som bör-sats - är tänkt att leda till ett resultat som är önskvärt. Så fort vi talar om metoder så förutsätts något önskvärt. Vi kan inte skilja normativ kunskap från värdekunskap utan de är intimt förknippade. Det är tydligt i normativa satser enligt ovan beskriven konstruktion (avs 3.4). Om-ledet uttrycker ett mål (ett önskat tillstånd) och så-ledet en handlingsföreskrift.

Handlingsföreskriften är ett sätt (ett medel) att nå det avsedda målet. Man kan se de angivna målen som en motivering för de föreslagna metoderna. Tyvärr är många metodhandböcker tunna i detta avseende. Man talar i väldigt liten utsträckning om varför man ska göra på det sätt som metoden föreskriver.

Så fort man har att göra med en metodföreskrift så finns alltså mål med, åtminstone på en implicit nivå. Mål behöver inte bara vara ett givet mål, utan här kan detta mål vara rättfärdigat genom andra värden. Så fort vi talar om värden och rättfärdigande av värden så finns också en klar koppling till kritisk kunskap (Habermas, 1990). Värden kan ifrågasättas. Så kan givetvis också medel (dvs metoder), men mer om detta senare i rapporten.

Denna intima koppling mellan metod och mål innebär att metodforskning aldrig kan vara värdefri. Tvärtom metodforskning är impregnerad av mål och värden.

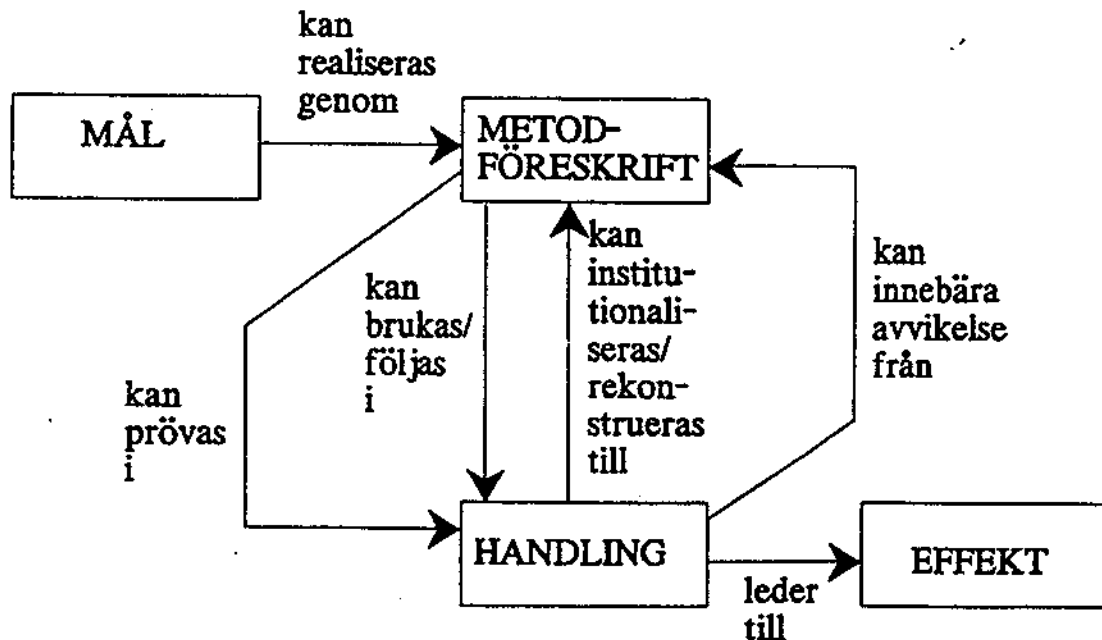
3.6 METODER OCH ANDRA KUNSKAPSFORMER - EN SAMMANFATTNING

Jag försökt i detta kapitel visa hur metoder har samband med andra viktiga kunskapsformer;

- kategoriell kunskap
- förklaringskunskap
- värdekunskap

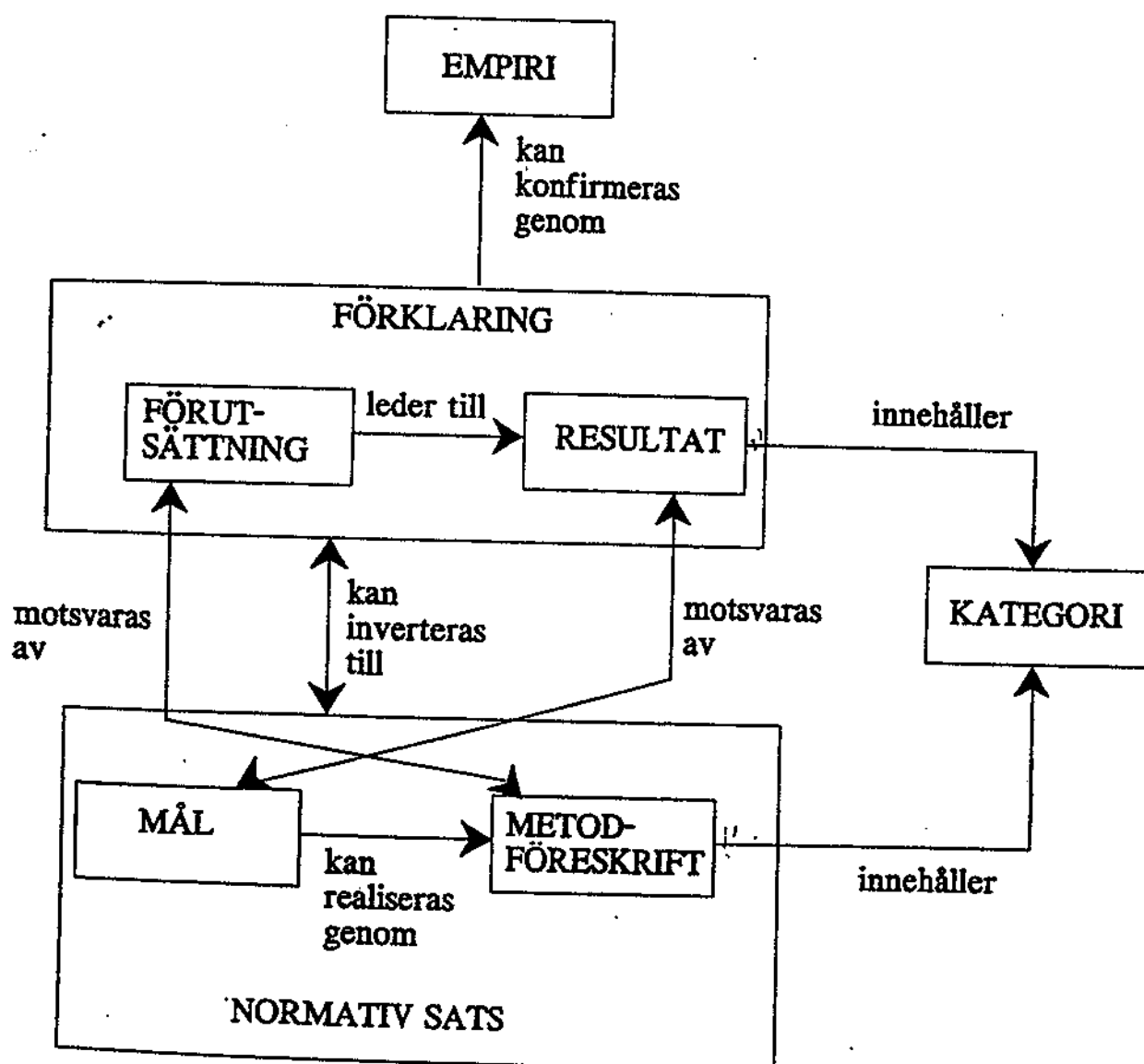
Metod som kunskapsform har ju också ett intimt förhållande till handlingar och dess konsekvenser enligt tidigare resonemang (kap 2 ovan). Jag vill förtydliga relationerna mellan dessa begrepp och gör det genom några sammanfattande begreppsstrukturer. I figur 3.3-5 har jag illustrerat sambanden mellan olika begrepp. De har blivit åskådliggjorda genom ett antal "begrepps-kartor".

I figur 3.3 finns metodföreskrifter relaterade på olika sätt till handling, samt att sådana handlingar får konsekvenser som kan vara positiva eller negativa.

Figur 3.3 Begreppsstruktur: Metod i relation till handling

I figur 3.4 finns relationer mellan normativ sats och förklaringssats beskrivna. Av denna figur framgår metodföreskrift som del i en normativ sats. Där finns inversrelationen mellan normativa satsen och förklaringssatsen angiven. Jag har också lagt till att förklaringssatser kan beläggas genom empiriska iakttagelser. Alla satser (och delsatser) innehåller kategorier. Jag har av överskådlighetsskäl i fig 3.4 endast visat samband mellan kategori och metodföreskrift och resultat. Kategori har likartad innehållsrelation till övriga kunskapsformer, men detta är som sagt inte illustrerat på bilden. Denna kommentar är även tillämplig för figur 3.5 nedan där även kategori finns med.

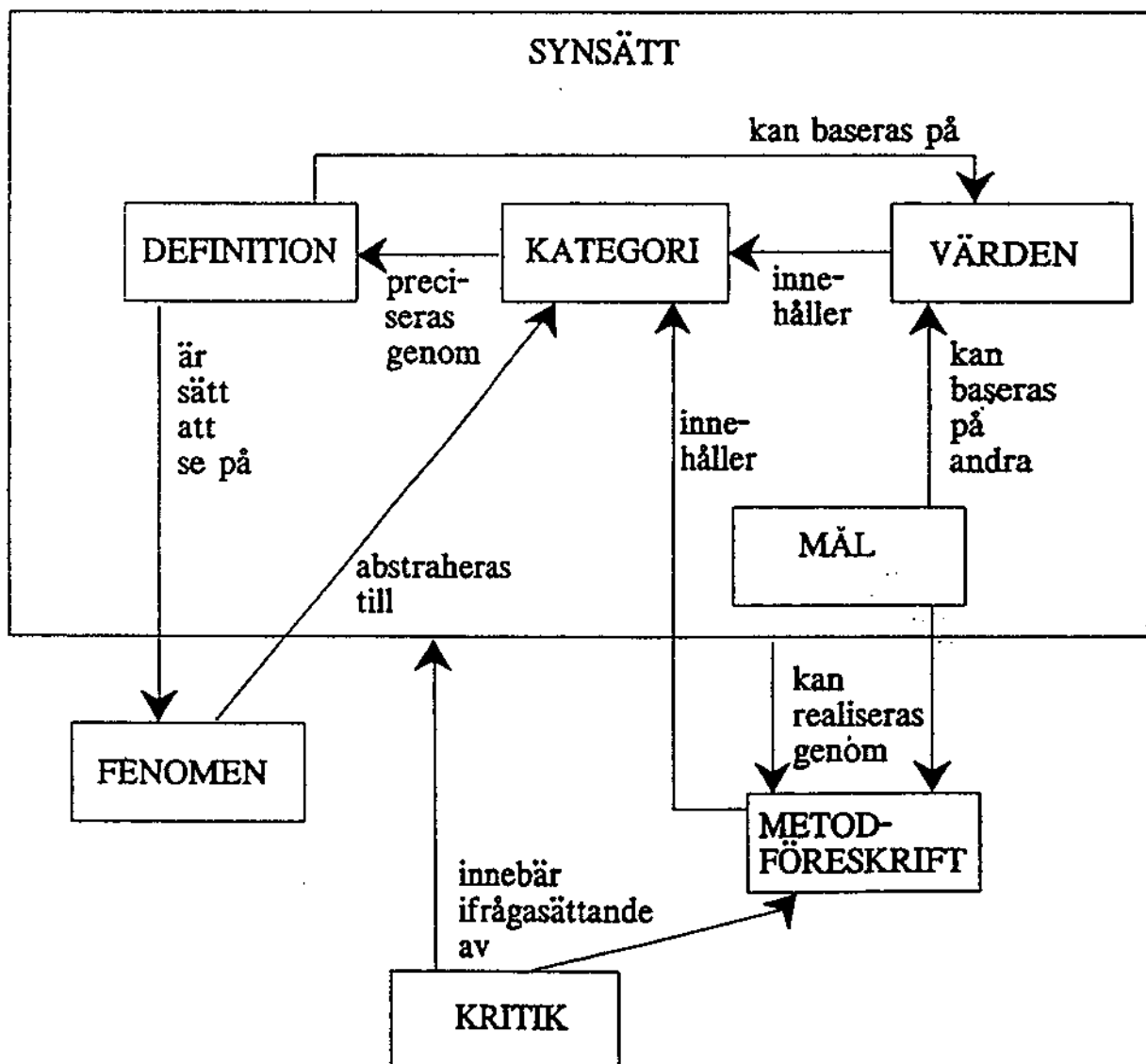
Figur 3.4 Begreppsstruktur: Metod i relation till förklaring

I figur 3.5 har jag beskrivit metod i relation till synsätt. I avsnitt 2.2 ovan beskrevs att metoder baseras på synsätt. Metoder kan ses som sätt att realisera synsätt. I detta kapitel (3) har jag tidigare inte använt mig explicit av synsätts-begreppet. I Goldkuhl (1992b) har jag tidigare beskrivit vad som kan ses som innehåll i perspektiv (synsätt), dvs dess olika beståndsdelar. Jag definierar här synsätt som bestående av

- kategoriell kunskap
- värdekunskap,

dvs kategorier och definitioner samt mål och andra värden.

Dessa figurer är viktiga i min framställning och jag kommer att basera mitt resonemang (nedan i kap 5) om hur metoder kan bli välgrundade på dessa begreppsstrukturer.

Figur 3.5 Begreppsstruktur: Metod i relation till synsätt

4 Välgrundad kunskap

Denna rapport handlar om välgrundad metodutveckling. Jag har i två kapitel (2-3) penetrerat metodbegreppet. Innan jag lägger fram mina teser om hur välgrundad metodutveckling kan gå till, så behöver den andra delen av rapportens titel granskas: Vad menas med välgrundad? Det är det jag ska ägna detta kapitel åt.

4.1 STÄLLNINGSTAGANDEN, ANTAGANDEN OCH SKÄL

Välgrundat innebär att något som man vet eller utsäger eller gör har en grund och att denna grund är god. I mitt resonemang här kring välgrundad utgår jag från begreppet ställningstagande. Ett ställningstagande kan vara mer eller mindre välgrundat. Ett ställningstagande har någon grund och denna kan alltså vara mer eller mindre god. Jag kallar denna grund för antaganden här. Dvs det finns några slags premisser eller förutsättningar för det ställningstagande som jag gör.

Våra ställningstaganden bygger ibland på antaganden som är

- implicita
- oklara
- oreflekterade och
- partiellt omedvetna.

Detta innebär alltså antaganden som inte kan anses vara välgrundande för aktuellt ställningstagande. För att öka kvaliteten i våra ställningstaganden behöver vi se till att de baseras på goda antaganden. Antaganden som har blivit

- genomlysta
- problematiserade
- explicitgjorda och rekonstruerade

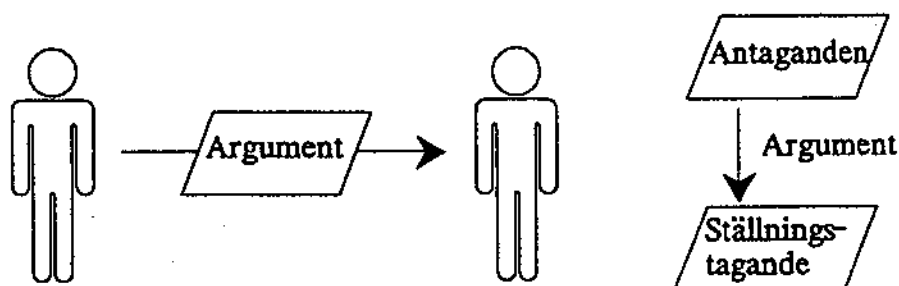
kan bli till goda skäl för våra ställningstaganden.

I inledningen till kapitel 3 ovan gavs fragment av en kommunikativ kunskapssyn (som bla bygger på Habermas, 1990, Apel, 1980). Kunskap ska vara potentiellt begripliggjord och tillgängliggjord kunskap. Med denna kunskapssyn så blir det naturligt att infoga *argumentation* som en genomsyrande kvalitetsdimension i kunskap. Att uttrycka kunskap och därmed kommunicera med andra innebär att jag ställer mig i ett förhållande till min lyssnare, som är (åtminstone potentiellt) argumentativt.

Jag ger eller är beredd att ge goda skäl till min utsaga (Toulmin, 1958). Om jag vill komma fram till välgrundade ställningstaganden måste jag kunna hantera invändningar från mig själv eller andra. Att hantera invändningar kan innebära att jag preciserar något antagande eller tillfogar något nytt eller att jag förändrar mina ställningstaganden och antaganden på något annat sätt. Kort sagt jag argumenterar för mitt ställningstagande. En argumentativ kunskap innebär att jag kan ge goda och tydliga skäl för mina ställningstaganden.

Att skapa en god grund för mina ställningstaganden innebär att jag går i god för min formulerade kunskap. Andra personer ska kunna tro och lita på det jag säger.

Det finns två närliggande aspekter av argumentativitet (se figur 4.1). En aspekt rör den sociala och kommunikativa dimensionen. Den andra rör den kunskapsmässiga relationen mellan ställningstaganden och antaganden. Att argumentera är att inför en (potentiell) lyssnare presentera grunder (antaganden) som utgör goda skäl mitt ställningstagande.

Figur 4.1 Två aspekter av argumentation

4.2 ARGUMENTATIV RATIONALITET

Detta är en argumentativ syn på kunskapsbildning och kommunikation. Jag för alltså fram ett argumentativt rationalitetsbegrepp. Detta rationalitetsbegrepp är till stor del inspirerat av Habermas (1990) socialt-kritiska rationalitetsbegrepp; se även McCarthy (1978). Jag har dock hämtat inspiration från en del andra håll och låtit argumentativitet bli huvudkriterium för detta rationalitetsbegrepp.

Argumentativ rationalitet innebär ett vidgat rationalitetsbegrepp. Välgrundad och trovärdig kunskap innebär en rationalitet som kännetecknas av att vara

- diskursiv
- rekonstruktiv
- kritisk
- kongruent

Den diskursiva dimensionen är genomsyrande för de andra. *Diskursiv rationalitet* innebär ett socialt begripliggörande av kunskap. Genom en (potentiell) dialog ska en intersubjektivitet kunna uppnås vad gäller ställningstaganden, antaganden och kategorier; Habermas (1990), Lindström (1973).

Tidigare beskrevs att ofta så är antaganden bakom ställningstaganden ottydliga och implicita. Rekonstruktiv rationalitet innebär klargörande, förtydligande och artikulering av olika implicita antaganden. Antaganden rekonstrueras och explicit görs; Habermas (1990), Törnebohm (1976).

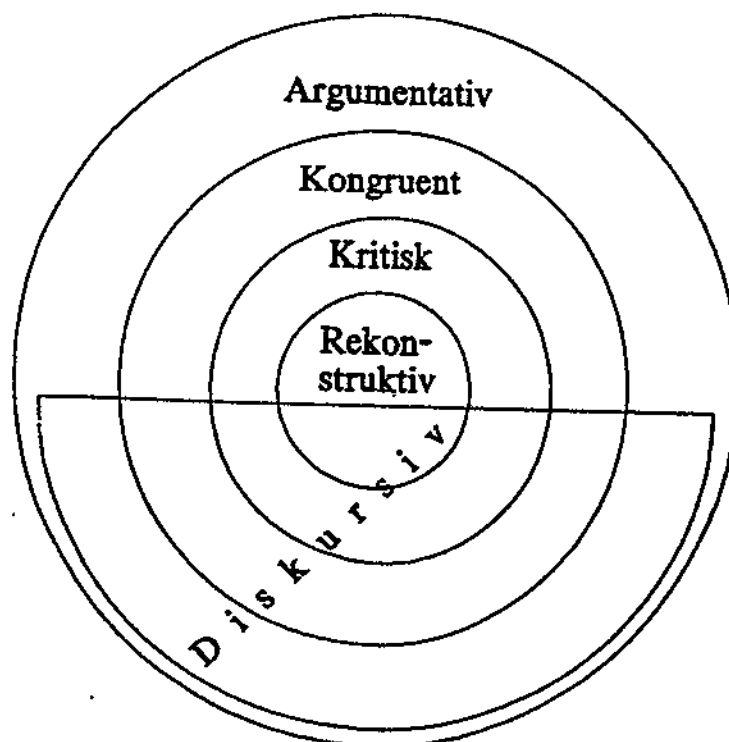
Dessa rekonstruerade antaganden behöver inte vara goda skäl för ställningstaganden. *Kritisk rationalitet* innebär värdering, problematisering och ifrågasättande av olika ställningstaganden och antaganden och samband mellan dem. Olika argument behöver sättas ifråga och eventuellt omformuleras; Habermas (1990).

Den argumentativa kunskapen måste utgöra en helhet. Olika delar får inte stå i konflikt med varandra eller med helheten. *Kongruent rationalitet* innebär att skapa en välgrundad, transparent och sammanhängande helhet av olika ställningstaganden och antaganden. Vi måste arbeta med både helheten och delarna och kunna växla fokus mellan dessa enligt den hermeneutiska cirkelns princip; Bleicher (1980), Ödman (1979).

Låt mig sammanfatta vad som bör menas med välgrundad argumentativ kunskap. Sådan kunskap bör vara

- explicitgjord
- värderad
- sammanhängande
- begripliggjord

I figur 4.2 har jag försökt illustrera sambandet mellan dessa olika aspekter av argumentativ rationalitet.

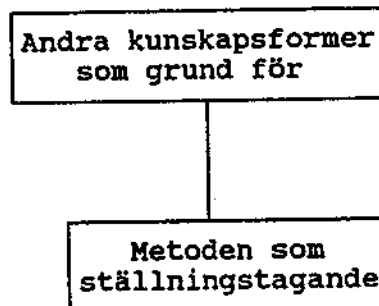
Figur 4.2 Olika spekter av argumentativ rationalitet

Välgrundad kunskap är kunskap som det finns goda argument för.

5 Att skapa välgrundade metoder

5.1 OLIKA GRUNDNINGSPROCESSER

Metoder har relationer till andra kunskapsformer, vilket beskrevs i kap 3 ovan. Att etablera välgrundade metoder innebär att man skapar goda argument för metoder. Om vi betraktar metoden som ett ställningstagande så behöver vi skapa en god grund för detta. Olika kunskaper behöver bilda fundament för metoden som ställningstagande; se figur 5.1

Figur 5.1 Välgrundad metod

Att grunda något innebär (om man följer resonemanget i kap 4 ovan) att man för ett ställningstagande kan behöva

- rekonstruera,
- formulera,
- värdera samt
- eventuellt omformulera

dessa olika grunder; samt därigenom skapa ett tydligt argumentativt förhållande mellan metoden och dessa kunskapsmässiga grunder.

En sådan grundning kan innebära att själva ställningstagandet revideras, dvs att vi förändrar den aktuella metoden i något avseende. Avsikten är ju att skapa en kongruent helhet av metod (ställningstagande) och dess grunder. Grunderna måste vara argument just för den metod som man försöker grunda.

Metoder har relationer till

- mål/värden
- förklaringar
- kategorier
- synsätt
- handlingar; och därigenom till
- erfarenhetsbaserad kunskap om metodföljande handlingar.

Den sista punkten, som lades till här, kan betecknas som "metodempiri".

Vi kan alltså tala om att grunda metoder i relation till dessa olika kunskapsformer.

Interngrunda

Förutom dessa externa grunder, kan man också tala om ett slags internt metodgrundande. Man måste givetvis ha bra "externa" argument för metoden. Men man kan också tala om "interna" metodargument. Metoden behöver vara kongruent uppbyggd. Dess olika delar och egenskaper behöver harmoniera och tillsammans bilda en kongruent helhet. Detta kan värderas utan att man blandar in några externa argument. Vid interngrundande värderar och kontrollerar man metodens interna kongruens. Detta kan innebära en granskning av att dess olika delar är explicit formulerade och definierade och inga inre metodinkonsistenser föreligger.

De olika grundningsprocesser som jag definierar i relation till metoder finns illustrerade i figur 5.2. Jag beskriver var och en av dessa processer kortfattat nedan, förutom interngrundande som beskrevs precis ovan.

Empirigrunda

Empirigrunda innebär att man prövar metoden i praktiskt arbete. Man samlar in empiriska data kring dess användning och värder metoden i relation till de resultat som uppnås. Metoden bör ju i praktisk användning leda till goda resultat.

Värdegrunda

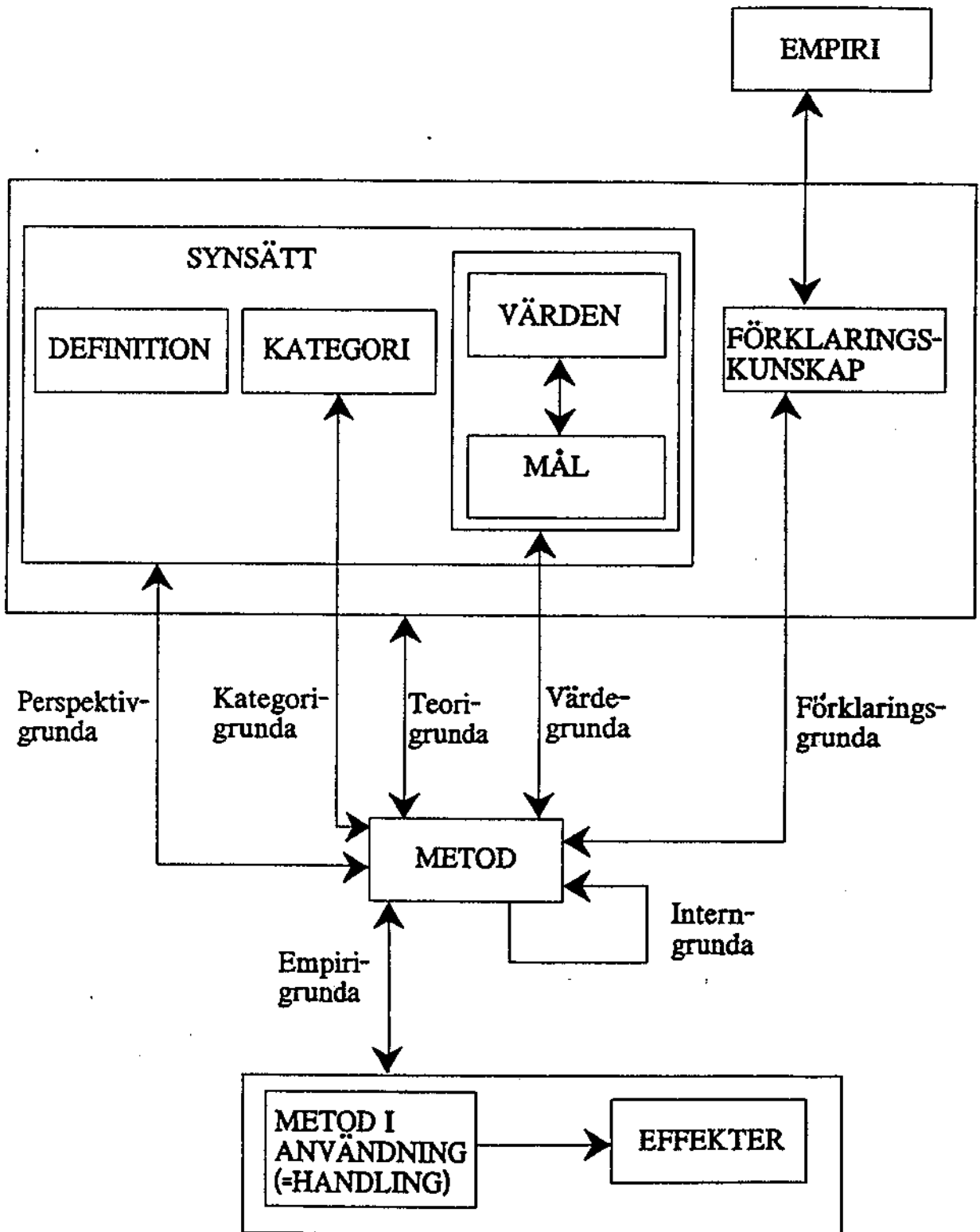
Detta innebär att man motiverar metoden genom att ange de önskvärda resultat som metoden i användning bör leda till. Man explicitgör de mål som man avser ska realiseras genom metodanvändning. I värdegrundande kan man relatera till andra värden samt genom en kritisk hållning ifrågasätta dem.

Förklaringsgrunda

En metod kan också grundas i redan befintliga teorier av förklaringskaraktär. Förklaringsgrunda innebär att man relaterar och prövar metoden mot annan allmän teori. Sådan teori bör ju i sin tur vara välgrundad genom empiri.

Denna typ av förklaringsgrundande skiljer sig från ovan beskrivet empirigrundande. I ett empirigrundande kan mycket väl olika förklaringar formuleras och prövas. Sådana förklaringar är direkt relaterade till den aktuella metoden och dess avsedda handlingar och önskvärda resultat. Man kan ju t o m betrakta metoden (och dess avsedda mål) som en hypotes som ska testas. Detta är exempel på ett typiskt förklaringsinriktat kunskapsarbete.

Med förklaringsgrundande avses här prövning mot redan etablerade teorier; där dessa teorier dessutom är av mer allmän karaktär. Dvs de är inte direkt relaterade till aktuell metod som ska grundas.

Figur 5.2 Olika metodgrundningsprocesser

Kategorigrunda

Metoder innehåller kategorier. Vad är detta för kategorier? Är det lämpliga kategorier att arbeta med? Det handlar om att pröva och värdera adekvansen i ingående kategorier. Kategorier kan i sig vara genererade på olika sätt. De kan t ex vara "hugskott" av en metodkonstruktör. De kan också vara induktivt genererade på basis av olika empiriska data; genom en sk empiri-grundad process (Strauss & Corbin, 1990). Hugskott behöver inte vara fel, men de kräver i sin tur någon grundning.

Perspektivgrunda

Perspektivgrundande kan inbegripa värde- och kategorigrundande, men det kan också gå utöver dessa processer. Perspektiv är det synsätt som metoden baseras på. Att perspektivgrunda innebär att klargöra och värdera det synsätt som metoden bygger. Det innebär också att pröva om metoden är ett lämpligt sätt att realisera aktuellt synsätt på.

Detta är de grundläggande olika grundningsprocesser som kan behövas för att göra en metod välgrundad. Dessa processer finns uppräknade nedan, där jag också ordnat dem i olika abstraktionsnivåer. För att förtydliga detta har jag infört en sammanfattande nivå: Teorigrunda. Se även figur 5.2 ovan för precisering av dessa grundningsprocesser.

- Interngrunda
- Empirigrunda
- Teorigrunda
 - Förklaringsgrunda
 - Perspektivgrunda
 - * Värdegrunda
 - * Kategorigrunda

5.2 VÄLGRUNDAD METODUTVECKLING - EN FOKUSVÄXLANDE PROCESS

Välgrundad metodutveckling innebär mer än bara design av metoder. Det innebär att man också arbetar med grund för metoden. Man växlar mellan att studera teoretiska grunder, metoden som sådan och empiri. Ett viktigt inslag i sådant metodarbete är den återkommande metodutvecklingen. Man modifierar och vidareutvecklar metoden, bl a på basis av erfarenheter av metodanvändning.

I välgrundad metodutveckling arbetar man både med design av metoden och med prövning och grundning av metoden. Man kan alltså identifiera två principiella processer:

- generering
- prövning

av metoder. Dessa motsvarar den klassiska vetenskapliga uppdelningen i "discovery" och "justification".

I välgrundad metodutveckling kommer man alltså växla fokus dels mellan generering och prövning och dels mellan teorinivå, metodnivå och empirinivå. I figur 5.3 har jag sammanställt dessa olika fokuseringar i matrisform. I samtliga fokuseringar

finns givetvis metoden med. I det som kallas metodnivå finns ingen explicit koppling till teori- eller empirinivå.

	Generering	Prövning
Metodnivå	-Idébaserad metoddesign	-Intern kontroll Värdera metodens interna kongruens
Teorinivå	-"Deduktion" Härledning från teori (synsätt, förklaringar, värden); tillägg och modifieringar	-Teorigrunda Grunda i mål, förklaringar, kategorier, perspektiv
Empirinivå	-Modifiering Empiribaserad förändring -"Induktion" Rekonstruktion av metodregler ifrån praktiskt arbete	-Empirigrunda Studera metodens praktiska användbarhet

Figur 5.3 Olika idealtypiska fokuseringar vid välgrundad metodutveckling

Dessa olika fokuseringar (som jag beskrivit i figur 5.3 samt delvis återkommer till nedan) kommer i ett verkligt metodarbete att glida in i varandra. Jag har här identifierat och konstruerat sex olika idealtypiska fokuseringar.

Jag har tidigare beskrivit de olika grundningsprocesserna relativt väl. Jag inriktar mig därför här istället på de olika genereringstyperna. Jag har gjort en grundläggande skillnad mellan att arbeta med design av metoder med eller utan explicit grund eller referens till teori- eller empirinivå. Vid en designsituation som saknar explicit kategoriell kunskap som grund så sker genereringen "idébaserat". Man fokuserar mer direkt på själva metoden och arbetar mer med "intuitiv idékläckning".

Teoribaserad metoddesign har jag kallat "deduktion". Detta innebär att man utgår explicit från olika perspektivelement och förklaringsseter. Man utformar metoden med syfte att den ska bli i direkt harmoni med denna teoretiska kunskapsgrund. Jag har använt orden deduktion och härledning för att beskriva detta arbete. Detta ska ej förstås som en strikt logisk härledning. Någon sådan är ej möjlig när man arbetar med ett nyskapande arbete som metoddesign innebär. Med deduktion betonar jag att man på basis av teorier skapar metod-

föreskrifter som förväntas bli användbara och dessutom realisera det synsätt (inklusive värderingar) som man utgått ifrån.

Teoribaserad metoddesign kan innebära att nya metodelement skapas eller att man modifierar befintliga för att de bättre ska motsvara de kunskapsmässiga utgångspunkterna.

Empiribaserad metoddesign inrymmer också modifiering och nyskapande. En viktig del i empiriska studier av metodanvändning är ofta just att förse metodkonstruktörerna med underlag för förändring och vidareutveckling av metoden.

Jag har i figur 5.3 lyft fram en viktig aspekt av empiribaserat nyskapande av metoder: *Induktiv metoddesign*. Genom att studera ett konkret förändringsarbete kan man identifiera framgångsrika handlingar. Människors alla handlingar i ett förändringsarbete är definitivt inte metodbaserade. Man utför många handlingar som inte baseras på explicita regler. Vissa sådana handlingar kan vara "helt nyskapade"; andra kan vara resultat av implicit individuell praxis; och åter andra kan vara socialt institutionaliserade handlingsmönster bland en grupp av människor. Genom att identifiera olika framgångsrika handlingar kan man rekonstruera metodföreskrifter. Man inducerar handlingsföreskrifter utifrån enskilda framgångsrika handlingar.

Det kan vara olika typer av goda situationsanpassningar av metoden; och där man ser man möjligheter att låta dessa generellt ingå i metoden och därmed förbättra den.

5.3 METODSTUDIER SOM FORSKNING

Jag har i denna rapport försökt redogöra för hur metodutveckling kan vara välgrundad och därmed kriterier för vad som borde anses vara goda metoder. Jag har därigenom försökt rekonstruera det "goda metodutvecklingsarbetet". Detta är gjort på basis eget omfattande metodarbete; tidigare med ISAC-metoden och därefter med SIMMetoden. En viktig iakttagelse från mitt senare arbete är hur både teori och empiri varit drivkrafter för metodutvecklingsarbetet. Den humaninfologiska teorin, som SIMMetoden baseras på, har i viss mening ofta "legat före" metoden. Vi har successivt dragit metodologiska konsekvenser av teorins innehåll och därmed förbättrat och vidareutvecklat metoden. Se Goldkuhl (1992c) för viss illustration av detta.

Även empirin har ofta "legat före" den "formella metoden". Mycket av senare utveckling av SIMMetoden har skett induktivt. Vi har iakttagit egna och andras framgångsrika handlingar och rekonstruerat dessa till metodregler och därmed utvidgat och modifierat metoden.

Vetenskaplig kunskapsutveckling är enligt min mening inget annat än tillämpning av argumentativ rationalitet som jag har försökt beskriva på olika sätt i denna rapport. Välgrundad metodutveckling blir därmed naturligen ett exempel på vetenskaplig kunskapsutveckling.

En sådan kunskapsutveckling kännetecknas av bl a

- växelvis fokus på metod - teori - empiri
- återkommande metodutvecklingsinsatser
- växling mellan generering och prövning av metoder
- empiriska studier av metodanvändning
- välgrundad design och förändring av metoder (baserat på empiriska resultat och teoretiska kunskaper och analyser)
- väldefinierade relationer mellan metoder och andra kunskapsformer
- explicit grundning av metoder (genom bl a rekonstruktion och prövning av kunskapsmässiga grunder)
- kritisk analys av metoder och dess teoretiska och empiriska grunder

Empiriska studier av metoder bör alltså spela en viktig roll för sådant här välgrundat metodarbete. Empiriska studier kan företas på olika sätt. Det kan t ex ske genom

- ex post studier av genomförda tillämpningar av metoder
- aktionsforskning med aktiv metodanvändning (som också kan inbegripa dynamisk situations- och behovsanpassad vidareutveckling av metoder)
- att i "laboratoriemiljö" använda metod på tidigare eller konstruerat fall

Man kan i metodforskning antingen koncentrera sig på en metod eller arbeta komparativt, dvs utföra jämförande studier av olika metoder.

För att utföra välgrundade metodstudier behöver man en teoretisk referensram. En sådan har alltså presenterats i denna rapport. Man kan också behöva en metod; i detta fall en sk metametod. Det är en metod för att analysera och beskriva metoder. Ett utkast till sådan metod har presenterats i Goldkuhl & Fristedt (1993).

Referenser

- Apel K-O (1980) Towards a transformation of philosophy, Routledge & Kegan Paul, London
- Berger P L, Luckmann T (1979) Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet, Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Bleicher J (1980) Contemporary hermeneutics. Hermeneutics as method, philosophy and critique, Routledge & Kegan Paul, London
- Goldkuhl G (1979) On the relation between explanative theories and prescriptive methods in systemeering, in Järvi-Nurminen (Eds, 1979) Report on the Scandinavian Research seminar on Systemeering models
- Goldkuhl G (1980a) Framställning och användning av informationsmodeller, TBITA-IBADB-4099, Institutionen för ADB, Stockholms universitet
- Goldkuhl G (1980b) Systemeering models - socially constructed prescriptions for human actions, i Lyytinen, Peltola (Eds, 1980) Report of the 3rd Scandinavian research seminar in systemeering, Jyväskylä University
- Goldkuhl G (1990) Aktörer i samarbete - aktörsteori som grund för förståelse av förändringsarbete, IDA, Universitetet i Linköping
- Goldkuhl G (1991) Stöd och struktur i systemutvecklingsprocessen, Konferens "Systemutveckling i praktisk belysning", Dataföreningen i Sverige
- Goldkuhl G (1992a) Verksamhetsinriktad forskning om informationssystem: Några reflektioner om samspelet IS-forskning - IS-praktik, IDA, Universitetet i Linköping, (presenterat på arbetskonferensen "Grundläggande forskning om informationssystem", SISU)
- Goldkuhl G (1992b) Kunskapande, Institutionen för datavetenskap, Universitetet i Linköping
- Goldkuhl G (1992c) Från HUMOR till VITS - Humaninfologi anno 1992, VITS Höstseminarium, IDA, Universitetet i Linköping
- Goldkuhl G (1993) Verksamhetsutveckla datasystem, Intention, Linköping
- Goldkuhl G, Fristedt D (1993) Metodanalys - en beskrivning av metametoden SIMM, Rapportutkast, IDA, Universitetet i Linköping
- Goldkuhl G, Röstlinger A (1988) Förändringsanalys - Arbetsmetodik och förhållningssätt för goda förändringsbeslut, Studentlitteratur, Lund

- Göranzon B (Red, 1983) *Datautvecklingens filosofi. Tyst kunskap och ny teknik*, Carlsson & Jönsson, Stockholm
- Habermas J (1990) *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*, Daidalos, Göteborg
- Hughes JA, Månsson S-A (1988) *Kvalitativ sociologi*, Studentlitteratur, Lund
- Lindholm S (1979) *Vetenskap, verklighet och paradigm*, AWE/Gebbers, Stockholm
- Lindström J (1973) *Dialog och förståelse*, Pedagogiska institutionen, Göteborgs Universitet
- Lyons J (Ed, 1973) *Ny lingvistik*, Wahlström & Widstrand, Stockholm
- Malmberg B (1973) *Teckenlära*, Aldus/Bonniers, Stockholm
- Marc-Wogau K (1984) *Filosofisk uppslagsbok*, Doxa, Lund
- McCarthy T (1978) *The critical theory of Jürgen Habermas*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Molander B (1993) *Kunskap i handling*, Daidalos, Göteborg
- Nilsson A G (1991) *Anskaffning av standardsystem för att utveckla verksamheter*, Handelshögskolan, Stockholm
- Polanyi M (1958) *Personal knowledge*, Routledge & Kegan Paul, London
- Strauss A, Corbin J (1990) *Basics of qualitative research. Grounded theory, procedures and techniques*, Sage, Newbury Park
- Schön D (1983) *The reflective practitioner - How professionals think in action*. Basic Books, New York
- Sundgren B (1992) *Databasorienterad systemutveckling*, Studentlitteratur, Lund
- Toulmin S (1958) *The uses of argument*, Cambridge University Press, London
- Törnebohm H (1976) *En systematik över paradigm*, Rapport nr 85, Avdelningen för vetenskapsteori, Göteborgs Universitet
- Von Wright G H (1971) *Explanation and understanding*, Routledge & Kegan Paul, London
- Wittgenstein L (1978) *Filosofiska undersökningar*, Bonniers, Stockholm
- Ödman P J (1979) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*, AWE/Gebbers, Stockholm